

Fejes Márton hadipraktikája.

Az Úr 1805-ik esztendejében nagy veszedelem és romlás fe-nyegette Magyarországot. Napoleon császár hadserege többször megverte a mienket s Bécs megszállása után egyes kisebb francia csapatok Moson megyébe is átrándultak. A III. francia hadtest pedig — Davout tábornagy vezetése alatt — Pozsonyt ülte meg. Az ország védelmére a nemesinsurrectiót is fegyverbe hívta a király szava s József nádor minden tőle telhetőt elkövetett, hogy a magyar nemeshadsereget még kellő időre megalakítsa és felszerelje.

Nagy volt a riadalom országszerte, de különösen a nyugati határok közelében, amelyek legelőbb estek a franciák útjába. Sokan, nagyon sokan törték akkor a fejüket azon, hogy miként lehetne a világverő francia császárt diadalmas előnyomulásában megállítani? Ezeknek az aggódó hazafiaknak volt egyike Fejes Márton uram, aki sok töprengése közben olyan hadipraktikát eszelt ki, amellyel a mienknél kétszerte, vagy még többszörte erősebb francia armádiát is, minden nagyobb véráldozat nélkül, tönkre lehet verni.

Találmányát nem akarván csupor alá rejteni, magához az insurrectio Országos Főkapitányához — a nádorhoz — fordult s neki ajánlotta fel azt, itt következő, nem gúnyolódás okából, hanem érdekes korfestő adatként napvilágra kerülő levelében:¹

Felsőleges Magyar és Cseh Országai Királyi Örökös és Ausztriai Feő Herczeg Nádor Ispánynak.

különös kegyelmességü Uram!

Halván az Mostanyi Háborunak külöbbséle forgásait, el nem akartam mulatni, ha én csekély Practicámmal némüképpen, az magunk katonaságának hasznára az ellenségnek pedig veszedelmére lehetnék, hogy azt annak üdejében Felsőgednek ki ne terjesszem, de minthogy azon talált Practicámnak le írására, mind az üdött, mint pedig annak lerajzolását (félvén attul ne hogy valaki Levelemet fell szakasztván azt ell olvassa, tökéletességre nem menne) alkalmatlannak találtam.

Arra való nézvést alázatossan esdeklek Felsőgednek, hogy ha ezen Practicámat, mely az mi katonaságunkat meg őrzy, az ellenséget pedig nagy veszedelembé hozza, úgy hogy ha az mi katonaságunk léssen száz ezer, az ellenség pedig két száz ezer és

¹ Orsz. Levéltár: József nádor levéltára. Publ. pol. vicar. potest. 1805. Irregistr.

még többis, és Generális ütközet léssen, az practicámmal úgy meg segíteném az magunk száz ezerét, hogy abbul tsak ugyan kevés vész ell, de az ellenségnek mely kétt száz ezerbül állott, utolsó veszedelemre azon nap kellettük jutni, és még a kik mieink által meg maradtak azok is kénytelenítetnek életek meg tartására nézve, magokat meg adni, máskülöbben mind el vesznének. Fölséged kíványa meg tudni, azon esetre, minthogy én szegény, máskülöbben Magyar Országi Nemes ember vagyok, Felsőgedhez Budára magam tehetségébül el nem mehettem és senkitől útravaló költséget nem kérhettem, Méltóztassék errül Fölséged kegyes dispositióját meg rendelni és én az practicámmal edgyütt szívessen megjelenni fogok. A ki többnyire míglen Fölségednek kegyes Resolutioját ell várnám magamat Felsőgednek Nagy Pártfogásában ajánlom és vagyok

Felsőges királyi Herczagségednek
Hedrahelyen 5^a X bris 805

feő hajto Szolgája
Fejes Mártony Tettes Nemes Somogy
Vgyében Hedrahelyen Nztes es Vzeő
Medgyessy György Fiscalis Urnál Ju-
ris Practicans

Látjuk, hogy a levél 1805 december 5-én kelt, tehát megkészt s Fejes Márton hadipraktikája bajba jutott hadseregünkön többé nem segíthetett.

A december 2-án vívott szerencsétlen austerlitz csata után már gyorsan pörögtek le az események. Mielőbbi fegyverszünetre és békekötésre, nem pedig újabb hadifortélyra volt szükség. A nádor katonai irodája „*ad acta*” jelzéssel levéltárba tette tehát Fejes Márton ajánlatát s így a csalhatatlannak hirdetett „Practica” mindörökre titokban maradt.

A szabadságharc utolsó napjai Erdélyben.

Paget János feljegyzései, 1849. június 15—augusztus 27.

— Első közlemény. —

Paget János neve nem ismeretlen a magyar történelemben. Régi angol családból született 1808-ban. Orvosi pályára készült és előbb Edinburghban, azután Párisban és Olaszországban folytatta tanulmányait. Itt ismerkedett meg Bánffy László báró özvegyével, Wesselényi Polyxena bárónővel, kit 1837-ben nőül vett. Feleségével együtt maga is Erdélybe költözött, hol gyéresi birtokukon gazdálkodott és 1892-ben halt el. Megtelepedése után orvosi diplomája ellenére a gazdálkodásnak élt, azonkívül csupán az unitárius egyház mozgalmában vett részt. Teljesen elmagyarosodott és 1847-ben honfiúsította magát.

Megtelepedése után két kötetes munkában ismertette Magyarországot és Erdélyt (Hungary and Transsylvania. 2 kötet. London 1859.), mely második kiadásban is megjelent (1855), sőt németre is lefordították (Leipzig 1842).

Az 1848—49. mozgalmak idején a magyar ügy szolgálatába állott. Életrőja, Kovács János szerint (Kolozsvár 1893) mint Bem tábornok szárnysegéde jelen volt Szeben bevételénél.

Hét kötetre terjedő feljegyzései a Magyar Nemzeti Múzeum Kézirattárában vannak, de csupán a VI. kötet tartalmaz megőrzésre érdemes (írónnal írt) anyagot (*Paget: Memoires VI. 2 Oct. Angl. VI. 1904. 4. sz.*) egy napló formájában, melyet az alábbiakban egész terjedelmében közlünk. A nevek írásában szigorúan az eredeti szöveghez alkalmazkodtunk.

*

(2). „Június 15. Báránd. — Ma reggel hagytuk el Élesdet és éppen Nagyváradon¹ tartózkodunk 2 óráig a lovak miatt. A város mellett 2 ágyút találtunk az úton felállítva, lovas őrszemekkel, mintha az ellenség egészen a közelben volna. Rosszmájú Cserei barátunk félelme. Meglátogatom Baumgartent, aki még mindig nagyon betegnek látszik és gyakori fájdalmáról panaszkodik. — Hire van, hogy Pozsonynál² csatánk volt, amelyben 14 ágyút veszítettünk. Mások azt mondják, hogy ugyanannyit zsákmányoltunk. Aradot valószínűleg ezen a napon adták fel. Tisztjeinknek megengedték, hogy kimenjenek és hogy meggyőződjenek arról, vajjon Budát³ valóban elfoglalták és hogy vajjon Debrecen nincs-e osztrák kézben. Azt mondják, a franciák formálisan elismerték Magyarország függetlenségét.

(3.) 16 (Vasárnap). Pest. Tegnap érkeztünk ide és miután Zeyk Károllyal beszéltem, Batthyányhoz mentem. Úgy látszik, az egész dolog a Kemény Zsiga⁴ ostoba tévedése volt. Batthyány azt

¹ Az eredetiben mindenütt: Gross Wardein.

² Az eredetiben: Pressburg.

³ Az eredetiben: Offen.

⁴ Az eredetiben mindenütt: Sigo.

mondotta, említették neki, hogy Konstantinápolyba szeretnék utazni és azt mondotta, hogy ő természetesen igen örülne, ha Andrásyval mennék, mert segíteni tudnék neki abban, hogy az országot elhagyhassa és egyebekben is tudnám őt támogatni. Azt mondotta, hogy beszélgetésünk után soha sem fog többé arra gondolni, hogy Andrásy adjutánsának tisztét felajánlja nekem. Hogy még mindig számít szolgálataimra, de most már érti, hogy én a magam kedvéből mennék. Hogy a mikor ki akart küldeni, ő maga óhajtotta ezt, valamint annak feltételeit előadni és azután (4) ha én már döntöttem és elfogadtam, nagyon örült volna stb. — Azt mondja, most még semmi sem bizonyos arra nézve, hogy az oroszok mit csinálnak vagy mit akarnak tenni; hogy sem Anglia, sem Franciaország nem szívesen avatkoznak be. Sir Strafford⁵ Canning nagyon tevékenyen fogta pártunkat és Colquhoun⁶ még valóban mindig Bukarestben van és valóban ő adta ezt az útlevelet az oláhnak,⁷ aki most itt van, küldve Browntól⁸ Konstantinápolyból. Brown azt írja, hogy a törökök nagyon hajlandók volnának segíteni nekünk, de nem merik azt tenni Franciaország és Anglia nélkül — hogy Sir Stratford Canning nagyfentosságú jelentéseket küldött Angliába és mindennap várja a választ, mely az ügyet javunkra fogja fordítani. Batthyány azt mondotta, hogy Pulszkyt⁹ kinevezte ügyvivővé (5) és azt akarja, hogy Bükösyt ismét¹⁰ visszaküldje. Bükösy nincsen belekeveredve az ékszerügybe,¹¹ amennyire én hallom Mereitől (Mérey a párisi magyar ügynökség alkalmazottja volt — fordító) az ember úgy néz ki — Csernatony csak mint futár ment Párisba. Batthyány azt mondja, hogy Bem mindenféle módon kijátszotta őket és már annyira ment a dolog, hogy ha nem engedelmeskedik, felmentik. Az volt a parancsa, hogy a Bánátba menjen és Horvátország felé nyomuljon előre, de ő ennek ellenére parancs hiányában visszament Erdélybe. Elhatározták, hogy Kossuth találkozni fog vele Nagyváradon 19-ikén, hogy megkísérelje vele az elintézését. Azt mondja, hogy (Bem) pánszláv, (a ki) Csatorinskyval¹² levelezik és hogy egyetlen céljuk Lengyelország — a miről nem (6) panaszkodhatik addig, amíg az nem játszik be magyarországi szolgálataiba. Azt mondja, (Bem) ravasz öreg fickó, a ki kéz alatt messzemenő játékokban vesz részt, de bár ismerik az ő fontosságát és nem akarnák őt elveszíteni, el vannak határozva, hogy diktátorságát nem tűrik. Perczel vereségének egész hibáját Bemre hárítják — Perczelt elbocsátották és Vetter vette át a déli hadsereg főparancsnokságát. Görgey két nappal ezelőtt ide érkezett egy győ-

⁵ Igy, *Stratford* helyett.

⁶ Bukaresti angol főkonzul.

⁷ Balcescu Miklós, a havasalföldi forradalmi kormány volt külügyminisztere.

⁸ Browne Frigyes Vilmos angol kapitány, a magyar kormány ügynöke.

⁹ Pulszky Ferenc, londoni magyar ügynök.

¹⁰ Bikessy Lajos ezredes, akit Batthyány eredetileg Pulszky helyére szánt.

¹¹ Az eredetiben: „Diamond affair.“

¹² Helyesen: Czartoryski herceg.

zelem hírével, melyet a Rába mögött aratott. Kovács pártja Görgeyvel látszik kacérkodni, a ki erősen monarchikus, minden joggal visszaél és a „dicsőséges“ március 13-dike alatt elutazott. — Ő és egész hadteste fehér tollat viselnek a béke jelül. Kovács, Csányi, Szemere és Görgei pártot alakítanak Kossuth, Batthyány, Vukovitch és Horváth ellen, (7) a kiktől csakhamar megszabadulni reménykednek. — Kovács intrikus, veszedelmes ember és azt hiszem, nem is egészen és mindenekfölött tisztességes. Vacsoránál Irinyivel¹³ találkoztam, ki Párisból visszatért, nagyon mérsékelt ember. Láttam a kis Clarkot,¹⁴ jól és derűsen néz ki. Azt mondja Széchenyi nyugodt és teljesen normális,¹⁵ ha semmi sem izgatja fel, úgy hogy remény van rá, ha ismét elcsendesednek a dolgok, meggyógyul és ismét használható lesz. Az a rögeszméje, hogy ezt a bajt ő hozta hazájára és hogy örülete az emiatt ő reá kiszabott ítélet. A babona, melynek nyomait előbb is gyakran láttam nála, úgy látszik, az eddiginél jobban hatalmába kerítette. Nem akarja családját látni, de Clarket igen, de azt gondolták, hogy ez nagyon felizgatná és ezért nem engedték be hozzá. Clark azt mondja, nem hiszi, hogy Hentzi, akit ő kiváló öreg katonának (8) mond, a milyen valaha élt, fel akarta volna robbantani a hidat. Clark felment Budára, mielőtt a bombázás megkezdődött és Henczi könnyes szemekkel mondotta neki, hogy parancsa van a város és aztán a híd elpusztítására, de hogy ő ezt nem fogja tenni, hogy ez az ő nevére örök folt maradna. Clark kérésére a puskaport egy . . . re tette, ahol kárt nem tehetett és amit ő igen jól tudhatott, mert mérnökkari tiszt volt. Mikor az osztrákok visszavonultak, Clark-ért küldött, akivel személyes jó ismeretségben volt és kérdezte tőle, hogyan lehetne a híd járhatatlanná tenni a legkisebb kárral és a mikor Clarke azt elmondotta, az öreg egész éjjel azon a helyen maradt, hogy ellenőrizze a munkálatot és olyan gondosan csinálta ezt, hogy a mikor Budát elfoglalták, az egészet 4 vagy 5 óra alatt rendbehozták, egy darab sem volt máshova téve vagy hiányzott. — Henczi csak a vége felé esett el és akkor szemmeláthatólag maga kereste (9) a halált, mert csapataink elé lovagolt és azt mondta, én vagyok Henczi, mire egy Honvéd szerencsésen keresztüllőtte őt, mert ha nem így történt volna, semmi sem mentette volna meg a pestiek dühétől. Batthyányiné, a ki a Károlyi házban él, szívesen fogadott és ma nála ebédelek. Azt mondják, hogy a felsőházat az országgyűlés megnyitásakor feloszlatták. Pest szebb mint valaha és a boltok valóban egyformák lesznek a bécsiekkel. Jó sok ház leégett és megsérült, de a város általában úgy néz ki, mint azelőtt. A híd a legnagyobb valami (egész) Európában. Meglátogattam Anikót, de csak a gyermekek voltak otthon. Kedves és úgy látom, jól nevelt gyerekek. Semmit sem hallok szegény Polyxenáról. Ők sem tudnak róla többet, mint én. Szegény öreg Dembinsky valóban (10) lemondott megbízatásáról, de tisztjei mind kijelentették, ha

¹³ A párisi magyar ügynökség titkára.

¹⁴ Clark Ádám, a Lánchíd építője.

¹⁵ Az eredetiben: „seasonable.“

így tesz, akkor lemondanak és erre ismét átvette a parancsnokságot.

17. Batthyányival ebédeltem és Rhadaival¹⁶ találkoztam. B. azt mondotta, Brown(e) már szerzett egy csomó fegyvert Konstantinápolyban és hogy a többi könnyen meg lehet szerezni Angliában. Hire jött, hogy Ledru Rollin az elnök és Bonapartét elűzték, Magyarország függetlenségét elismerték ünnepélyes szertartás és Teleki nagy beszéde mellett.¹⁷ A változás reánk nézve valószínűleg kedvező lesz, Franciaországra nézve aligha. Vacsoránál Irinyivel találkoztam és azon ellenszenv mellett is, melyet Brown(e) jelentése bennem ő iránta keltett, Jósika Miklós erőszakkal megismertetett vele és én őt értelmes és mérsékelt embernek találtam. Sandfordról¹⁸ mint barátjáról beszél. Ugy látszik nem tud arról, hogy Franciaország vagy Anglia be fognak avatkozni, ha Oroszország is (beavatkozik), bár azt mondja, hogy Palmerston lord (11) megígérte Pulszkyknak, miszerint mindent megtesz, hogy az oroszok jövetelét megakadályozza. Azt mondta, hogy végül minden francia és a legtöbb angol hirlap mellénk állott. Meglátogattam Károly¹⁹ Györgyöt, ki a maga nagyságában szerencsétlennek látszik. Zeyk Károllyal bejártuk a budai erődítéseket. Egészen véve a felső város keveset szenvedett, kivéve a nádor palotáját, melynek középső és jobb szárnya leégett és az egészet kirabolták. Az alsó város is Pest felé nagyon ki volt téve (a pusztításnak). Bár... elég magas és... egy bástya uralja. A támadás létrákkal történt, egyidejűleg minden oldalon. Most a falakat egészen lebontják, úgy hogy többé nem állhat ki ostromot vagy teheti ki Pestet egy második pusztulásnak. Itt sok elpusztult ház van és majdnem valamennyi Pecsovicsoknak a tulajdona. Találkoztam Tasnerrel a Casinóban. Kövérnek látszik és jól néz ki és úgy látszik elég könnyen veszi a dolgokat. Azt mondja, szegény Széchenyi egy levél szerint, melyet két nappal előbb a Grófnőtől kapott (12) még mindig rossz állapotban van, bár azt mondja, jobban van mint eleinte. Tasner azt mondja, hogy mikor ő októberben látta, lehetetlen volt vele társalogni vagy figyelmét egy pontra fordítani. Tasnert alig ismerte meg.

18. Meglátogattam Paleologue-ot, Colquhoun fiatal görög alkalmazottját, a ki Brownétól levelet hozott Kossuthnak. Adott nekem Colquhountól egy levelet, a miben semmi nagyobb ujság nincsen, minthogy Janko²⁰ Bukarestben van, a mihez Paleologue hozzátette, hogy jóllakott dicsekedésével, az utcákon lóháton mutogatta magát és a lehető legnagyobb lármát csinálta. Azt mondotta, reméli, egy vagy két hónap alatt ezrede élén az egész Magyarországon átvonul. Paleologue ismeri azokat az oláhokat, a kik itt vannak és azt mondja, miszerint azok szeretnének megismerkedni velem és hogy holnap felhozza őket hozzám. Mindent

¹⁶ Ráday.

¹⁷ Ez az értesülés nem felelt meg a valóságnak.

¹⁸ Sandford Vilmos, a párisi magyar ügynökséggel kapcsolatban álló, Párisban élő angol.

¹⁹ Károlyi.

²⁰ Jancu Ábrahám oláh népvézér.

meg fogok tenni, hogy eszméiktől eltérítsem őket vagy hogy a kormány azokat elfogadja. Bertonék egy hónapig Bukarestben voltak és Bécsbe mentek (15). Orsován át mentek, a hol Puchner visszatérő csapataival találkoztak és Szerbián át kellett menniök. Berton most is dühös osztrák. Colquhoun úgy látszik egészen mellettünk van és mindent megtesz, hogy Browne-nak segítségére legyen. Baththyányhoz mentem, hogy átadjak neki egy levelet Polyxena részére, melyet egy amerikaival küld el, a ki jelentéseket visz az elnöknek. Levelet kapott Andrássytól, a ki Belgrádban van, hol Perczel sok bajt csinált a helyett, hogy a szerbeket barátokká tette volna. A Casinóban ebédeltem, a hol találkoztam Kissel, Mészárossal, Guyonnal, ki itt van feleségével és családjával. Szerény lesütött tekintete van, a mit nem szeretek. Hamisnak kell lennie. Anikó visszajött Roffról és az estét vele és Misivel²¹ töltöttem. Nem tudnak értesítést adni Polyxenáról, de egy-két nap mulva egy kereskedő érkezik, a ki meg fogja tudni mondani, hogy elutazott-e vagy sem. — Kemény Zsiga beszélgetett velem este a Kioszkban és az egész tévedéért Bethlen Jánosnak tulajdonítja. Azt hiszem Beszeregy (így — fordító), ki Zsiga üzenetét vitte (14) Baththyányhoz, az igazi Búnös, de nem Bethlen János segítsége nélkül. Attól félek, még mindig el akarnak küldeni valahová. — A dolgot rendbe akarják hozni, mert szemmel láthatólag hántja őket a kudarc, különösen azért, mert mindenkinek beszéltek róla. Ma reggel hosszasan beszéltem az oláhval, a ki azért van itt, hogy egy oláh légiót csináljon. Értelmes ember és tisztességesnek látszik. Minden összeköttetést megtagad Laureanuval²² és Balachescoval²³ és minden szimpátiát Dákóromániával. Azt mondja, a mi kormányunk hibája, hogy sohasem fogadja el azokat az embereket, a kiket azért küldöttek, hogy Havasföld és Magyarország között uniót javasoljanak. Azt mondják, nekik a legnagyobb érdekük, hogy bennünket az osztrákok ellen segítsenek és csak a mi sikerünkötől remélhetnek valamit. Erősen tiltakozik az ellen a gondolat ellen, hogy az oláhokat valaha is fel-lázították ellenünk. Azt mondja, ma egyetlen eszköze a megegyezésnek megadni az oláhoknak a mit kérnek, nyelvök használatát azokban a vármegyékben, a hol többségben vannak. Azt mondtam (15) neki, hogy ez reménytelen. A magyarok inkább a végletekig verekednek. Egy vagy két órai beszélgetés után nem jutotunk előbbre, mert hogy majdnem lehetetlen volt megtalálni a megegyezésnek eszközeit. Ő nem hiszi vagy nem akarja hinni, hogy az oláh paraszt nem akar mást mint földjeinket elrabolni és hogy a papok és az ügyvédek az igazi forradalmárok, a kik a népet hamis és gyalázatos ígéretekkel felizgatták.

19. Misi hozzám jött és azt mondotta, Anikó éppen most kapott egy nyugtát Polyxena aláírásával, hogy megkapta a pénzt (100 pengőforintot), melyet Anikó küldött neki, de levél nélkül. Nagyon aggódom, mert nem tudom megérteni. Ha pénze volna, úgy azt lehetne gondolni, hogy ezt visszaküldötte volna, és most

²¹ Az eredetiben mindenütt: Michy.

²² Laureanu Trebonianu erdélyi oláh izgató.

²³ Balcescu.

meg volt módja, hogy megkapja. Irtam neki egy hosszú levelet utasításokkal, hogy mit tegyen. Valóban igaz, hogy szegény Mednyanskyt felakasztották — mert Lipótvárt²⁴ oly sokáig védelmezte, hogy ezáltal Komárom²⁵ megmenekült. Fivérével vacsoráztam, a ki elég vidám volt, kivéve a mikor ő róla beszélt. Azt mondotta, nemes²⁶ módon halt meg. Nem nappal (16) végezték ki őt és nem is a városban, hanem éjnek idején kivitték a szőlőkbe, azt mondja ez... Pállfy és Almásy műve. Rokonai közül (és azok sokan vannak itt) csak hárman akarták megmenteni őt. Görgei összehívta tisztjeit és elhatározta, hogy nem állnak bosszút érte. Görgei bizalmas barátja Batthyány L.(ajosnak) és ennek életét félti, ha kezdünk bosszút állni. —

24. Kolozsvár.²⁷ Liedermannhoz mentem és kaptam 1200 (pengőforintot) egy 100 fontos nyugtára. 500-at Liedermann útján févéllel Polyxenának küldöttem; a mit ha nem kell neki küldje vissza. Láttam Guyont pár perccel azelőtt, hogy Pestről elutaztam. Kegyvesztettnek látszik. Az a gyanúm, hogy Görgei nem szereti őt. Segédtsíztje azt mondotta, éppen most érkezett egy futár azzal a hírrrel, hogy 40.000 orosz van Bártfa²⁸ környékén és hogy Dembinsky beadta lemondását és hogy ennek következtében tisztjeinek (17) nagy része is. Alig hiszem, hogy a vén pajtás egy orosz hadsereg arculata elől vonulna vissza, még ha nem volna is megalégedve a bánásmóddal, a melyben részesült. Batthyányhoz mentem megkérdezni van-e valami igaz a hírből, de ő semmit sem tudott róla, bár azt mondta, hogy az távolléte alatt is jöhetett. Az utolsó estét Anikóval töltöttem, a kinél Tessiárral találkoztam, ki megint családias útra tért. Egy kis cholericint kaptam, de elmúlt és el tudtam indulni. Körülbelül este érkezünk Szolnokra és néhány zsidó tanácsát követve, legalább 10 mérföldnyi kitérővel Szarvasra mentünk. Következő este mégis Nagyváradra érkezünk, a következő este pedig Bánffy Hunyadra. Itt az öreg Kovács annyira marasztalt bennünket, mert az oláhok éjjel gyakran kijönnek rabolni és az éjszaka éppen az úton lep meg bennünket, a valóságban a lovaik féltette. Mi másnap reggel kilenc órára érkezünk ide²⁹ és az első ember a kit Joso után láttam, Szilvasy volt (18) remegve, hosszú arccal és egy elég szomorú történettel. Az oroszok Besztercénél³⁰ és Brassónál³¹ az országba nyomultak és két esetben is visszavonulásra kényszerítették csapatainkat. Brassónál az első támadás visszavetette őket, de a másodikban bennünket vertek meg és szegény Kiss elesett. nagy veszteség, mikor jelenleg jó tisztekben olyan szegények vagyunk. Sándor, a ki Bethlenbe ment, hogy a mént szétossza, délután visszajött és azt mondotta, hogy a mi haderőnk Bethlenig visz-

²⁴ Az eredetiben: „Leopoldstadt“.

²⁵ Az eredetiben: „Comorn“.

²⁶ Az eredetiben: „nobly“.

²⁷ Az eredetiben: Klausenburg.

²⁸ Az eredetiben: Bartfeld.

²⁹ Kolozsvárra.

³⁰ Az eredetiben mindenütt: „Bistritz“.

³¹ Az eredetiben mindenütt: „Kronstadt“.

szavonult és hogy az oroszok Besztercén vannak, de nem nagyon gyorsan látszanak előremenni. Összesen három támadásuk volt, melyekben az oroszok visszavonultak, de neki csak 3000 embere volt valami 12.000 ellen. A parancsnokló Dobos azt hiszi, tartani tudja Bethlent, ha municiót kap. Valami 30 honvédtiszt Deésre ment, a hol a főparancsnok kijelentette nekik, hogy lecsukatja valamennyiöket, ha holnap nem térnek vissza csapataikhoz. Bem ma este ide érkezett és csapatait megszemlélve Deésre indult, magával vivén 5 századot és 2 ágyút. — A nép itt természetesen (19) eléggé izgatott (azon félelem miatt), hogy az oláhok lejönnének és az oroszok megérkezése előtt megtámadják Kolozsvárt. Valóban az oroszokat megváltóként néznék, ha megmentené a várost az oláhtól. Bánffy Miklósné, Teleki Miklósné és mind az a sok asszony, a kik az utolsó egy-két hónapban szerepet akartak játszani, holnap elutaznak, nagyon kompromittálva érzik magokat a honvédtisztekkel való magatartások miatt. Nem gondolnám, hogy ily nagy veszedelem volna, bár ezt is nehéz mondani. Mária és Joso nem akarnak menni, de attól félek, végül mégis csak el kell menniök. Nem tudom mit tegyek. Nem szeretnék Bemhez csatlakozni, Czecz pedig még mindig olyan beteg, hogy alig hiszem, parancsnokolni tudna és tétlenül sem szeretnék maradni.

25. Lali (női név — fordító) tegnap reggel nyolc órakor hozám küldött, fizessem meg neki a 100 fontos elismervény felét, a mit tegnap adtam neki, mert a szegény teremtés magán kívül van és el akar utazni. Monostorról egyszer már visszaküldötték, mert előfogattal ment (20), a városi hatóság pedig azt határozta, hogy mindenki csak saját lovaival mehet. Ennek következtében 500 pengőforintot fizetett 5 lóért és én adtam neki a pénzt és egy elismervényt 50 fontról, miután megígérte, hogy a 100 fontról szólót, a mit becsomagolt és nem tudta megtalálni, megsemmisíti. Még ezután is visszaküldötték és valóban ebédig nem tudott eljutni és akkor is csak Grois segítségével. E nyomorult polgárok³² ostoba fontoskodása tűrhetetlen, de ha Bem, a mint mondják, Erdélynek katonai és polgári kormányzója, akkor ezeket a dolgokat majd rendbe fogja hozni. Egész nap csak rossz híreink voltak, hogy csapataink Bethlent elhagyták és már Deésen vannak, hogy nincsen tartalék Vásárhelyen stb., este azonban egy futár érkezett azzal a hírrel, hogy csapataink Deéstől az oroszokat visszaverték mielőtt még Bem megérkezett, vagy hogy a kis Dobai a kártyát megfordította. A tömösi szorosnál vívott csata (21) kétségbeesett lehetett. Mi árkok mögött voltunk és egy embert sem veszítettünk egészen addig, a míg az oroszok hátunk mögé nem kerültek és akkor egy meneküljön a ki tud³³ keletkezett Mi 140 embert és 22 tisztet veszítettünk. Joso, Mária és Rozália végül elhatározták, hogy elmennek, de nem azonnal. Nem hiszem, hogy oly nagy veszedelem volna, mint az első támadás idején, mert az ellenséggel nincsenek oláhok, azok pedig, a kik a hegyekben vannak, most is körül vannak véve és Bem megígérte, hogy egy em-

³² Az eredetiben: „Bürgers“.

³³ Az eredetiben: „sauve qui peut“.

bert sem mozdít el onnan, sőt még többet fog oda küldeni. Az ő parancsa: „Die Operationen gegen die Wallachen sollen fortgesetzt werden, Karlsburg soll bombardiert werden, mit den Russen werde ich gleich fertig werden.“ Az egészen bizonyos, hogy a vén fickó az országot az utolsóig védeni fogja és azt hiszem, a végén meg is fogja menteni, de (22) időközben hányszor foglalják el és veszik ismét vissza Kolozsvárt, az nagyon bizonytalan, azért hát itt nincsen hely nőeknek és gyermekeknek. Josónak megvannak a saját lovai és neki adom az enyéimet is, de nincsen cselédsége és mindössze 40 forintja van, úgy hogy ha én nem hagytam volna vissza, mozdulni sem tudna. Adok neki 400 pengőforintot és 200 dukátot és azonkívül utalványt 100 és 50 fontra, úgy hogy ha szükséges, egy évre is elutazhasson. Szegény gyermek nagyon lehangolt, hogy Sándort el kell hagynia, a ki arról beszél, hogy a hadsereghez csatlakozik — mert annyira nem törődik a családjával, hogy az ördöghöz is oda állna — ilyen szamarat még sohasem láttam.

26. Tegnap az egész város tele volt jó hírrel, az oroszok elhagyták az országot, Lengyelországban kitört a forradalom, az oláhok beadják fegyvereiket stb. egészen estig, a mikor kiderült az igazság. Úgy látszik, az oroszok tényleg sohasem haladtak túl Borgón, kivéve járőreiket, a kik Besztercén voltak (25), de hogy Dobai visszavonult, mert azt hallotta, hogy Naszód³⁴ már az ellenség kezében van és félt, hogy őt meg fogják kerülni. Bem azonban elbocsátotta őt, mert nem maradt Bethlenben, mely a két pont fölött uralkodott, hanem Deésnek ment és ezért eljárás indult ellene; Damaszkinnak³⁵ ajánlották fel a parancsnokságot, de az elhárította.³⁶ Úgy látszik, semmi biztos hír nincsen a lengyel forradalomról. Dembinsky a hadsereget elhagyta, nem azért, hogy Lengyelországba menjen, hanem mert elment a kedve. Az oláhok Kolozsvár környékén ezekben a napokban parancsot kaptak a felkelésre, papjaik által, úgy hogy azt hiszem, jobb ha minél előbb elmennek a nők. Az öreg Bem azt mondotta Kemény Farkasnak, ha nem végez az oláhokkal és nem veszi be Gyulafehérvárt (az eredetiben Karlsburg — fordító) egy hét alatt, akkor más foglalkozást keres, mert erre nem való. Azt mondják, hadseregének a szó szoros értelmében véve nincs mit ennie nyolc nap óta és hogy nagy számban halnak meg az éhségtől és fáradtságtól. Bem előrenyomult Besztercéig és maga (24) is kocsin az előőrsökkel együtt ment megnézni, hogy az ellenség mit csinál, úgy hogy egy lovasszázad minden nehézség nélkül elfoghatta volna. Lélekjelenlétét legjobban megmutatta Szászvárosnál, a hol mikor csapataink elmentek és két ágyút az előnyomuló ellenség előtt hagytak, a vén fickó eléjük lovagolt és korbácsát rázva — „fort canaille, die Canonen gehören mir“ — úgy elbámultak az emberek, hogy sarkon fordultak és időt adtak csapatainknak, hogy előjőjenek és az ágyúkat elvigyék —

³⁴ Az eredetiben: „Nászod“.

³⁵ Damaszkín György alezredes; az eredetiben: „Damascene“.

³⁶ Nem felel meg a valóságnak, mert Dobay elmozdítottatása után azonnal ő lett a besztercei hadosztály parancsnoka.

az egyetleneket, a mi nekiünk volt. Akkor vesztette el ujját, a mit nem vett észre a míg a városból ki nem jutottak, a mikor Czeczhez fordult és megjegyezte — „Ich habe einen überflüssigen Finger verloren, schneiden Sie es mir ab Herr Obestlieutenant.“ Anyyira örült, mikor meghallotta, hogy az oroszok itt vannak, hogy majdnem táncolt örömeiben. Ugy látszik, csak kevés orosz van itt. A hadsereg nagyobbik része osztrákokból áll, a kik Urbánnal mentek ki.³⁷ Pozsonyban (25) országgyűlést hívtak egybe és a császárt megkoronázták. 260 magyar mágnás és regalista volt jelen és néhány képviselő. Nem csoda ezek után, ha lenézik és gyűlölik a mágnásokat. Megérdemlik a sorsot, a mit Szemere szánt nekik. Elűzni őket ceremonia nélkül. Azok a magyarok, a kik az ellenséghez állottak és az itteniek, a kik Debrecenben voltak, pénzszerzési vágyból elfogadták a 6 pengőforintjaikat, néhányan abból a félelemből, hogy arisztokratikus büszkeséggel vádolják őket. Szemere azt hiszi valószínűleg, hogy neki joga van szétugrasztani azokat, a kiket fizet, akkor, a mikor az ő szolgálataikra már nem lesz szükség többé. —

27. Ugy látszik, tegnap nagyon is korai volt az örömünk. Nem volt csata Bethlennél. Az oroszok Jádnál vannak Beszterce mellett és Bem előnyomul, hogy 6000 emberrel megtámadja őket, a mi szerinte több mint a mennyire szüksége van. Az oroszok Északmagyarországon vannak, egyesülve az osztrákokkal Paskevich parancsnoksága alatt. Tegnap levelet kaptam Árhurtól, a mely (26) Sárkányban (?) kelt és nyilván válasz egy levelemre, melyet Debrecenből írtam neki. Peppi tegnap megérkezett valamennyi gyerekével Vásárhelyről és Nagy Faluba ment. Szegény teremtés nagyon megváltozott; idegesnek és nyugtalannak látszik. A folytonos aggodalom nyomai meglátszanak rajta. A míg a veszedelem közelebb nem jön, addig lehetetlen ezeket az asszonyokat elküldeni, sem Máriának, sem Rozáliának, sem Josónak semmi hajlandósága nincsen az indulásra.

28. Bethlen Olivért Bem visszaküldötte, hogy vegye át a parancsnokságot Gyaluban az oláhok ellen. Ő az öreget Besztercén hagyta, a honnan kiűzött egy zászlóalj orosz. Az ő erők — 8 zászlóalj orosz és 3 zászlóalj osztrák 12 svadron lovassággal és 20 ágyúval — Jádon vannak. Bemnek 6000 embere van, 2 svadronja és 12 ágyúja. Meg akarta éjnek idején támadni őket. mert a völgy nagyon széles volt és nagy előnyt nyújtott volna lovasságuknak. Pepi (27) elutazott és azt szeretném, hogy (mennének) a többiek is. Bethlen János és Susztika³⁸ holnap Bethlenbe mennek.

29. Rossz hírek. Bem kiment Bethlenből, hogy az ellenséget megtámadja, de 20 ágyúval megtámadták és vagy a túlerő miatt vagy a helyzet folytán vissza kellett vonulnia. Az üldöző két lándsáezredét egyik ágyújával feltartóztatta. Az egész város vi gasztalan. Azt mondják, Bethlenben fog állást venni. A zsidó 350 pengőforintot fizetett, a miből 300-at Josónak adtam.

³⁷ Ez se felel meg a valóságnak. A borgói és a radnai szoroson mindössze 9403 orosz és csak 3047 osztrák vonult be.

³⁸ Zsuzsika.

30. A város tele mindenféle hirrel. Az egyik pillanatban győztünk, 1500 orosz fogoly és 6 ágyú a deési úton. A másikban Bem elveszett, a hadsereg felbomlott és az ellenség errefelé tart az úton. Végül is úgy látszik, Bem visszavonult Deckendorf³⁹ felé, hogy az ellenséget hátba kapja, ha az elő mer nyomulni. Reggel 2 óráig őrösen voltam. Eddig békében hagytak, de most megint újra kell kezdenem.

(28) Jun.⁴⁰ 3. Joso 1-én elutazott. Ugy állapotok meg, hogy Jozefinnel Szaládra (?) utazik, és pedig vasárnap reggel, de miután 10 óráig várt, levelet kapott, hogy Jozefin megváltoztatta tervét és egy másik fürdőhelyre megy. Sándor valami ostoba gondolatból, a mit nála senki sem tud megérteni, azt mondotta, nem megy vele, keressen menedéket ott a hol tud. — Végül is elmentem, kaptam egy útlevelet és azt mondtam, elmegyek vele én, mire ő megszegyelte magát és azt mondotá, elmegy vele Nagy Faluig és ott hagyja őt Pepivel, hogy nagyobb veszedelem esetén másutt keressen menedéket. Időközben kapott pénzt és lovat, mert én neki adtam a két öreg mént, Gesztenyét és Jarest, mert Sándor két lova teljesen képtelen volna az erőpróbára. Végül is elmentek 4 óraker és már Nagy Falun lehetnek. Tegnap mindenféle jó hireink voltak. Az ellenség visszavonult Besztercéről és azt mondják, elhagyták (29) az országot, az öreg Bem mindenütt a sarkukban van. Délen Feketchalomra vonultak vissza, Magyarországon pedig Klapka verte meg őket és vonulnak visszafelé. Nagy volt az ijedtség⁴¹ Nagyváradon, hogy az oroszok Debrecen felé közelednek. Népfelkelést rendeltek el és 4000 megrakott vagon irányítottak Pest felé. Ez Cserei barátunknak egy újabb Kunststückje.

(50). 4. Bem valóban Besztercén van és azt mondja, tartani fogja a mig további segítséget kap. Deckendorfból a dombokon át jött vissza, hogy az ellenséges lovasság ne üldözhesse őt. István himlőt kapott és így bármi történnék is, Mária nem mehet el. Beszéltem a Károlyi huszárok őrnagyával, a ki éppen most jött Gyulafehérvárról.⁴² Pár nappal ezelőtt mint parlamentair bennjárt, de csupán azt a választ kapta, hogy az utolsó emberig védelmezni fogják magukat. Schol nincsen semmi szakadás, habár a bombák elég kárt tettek a citadellában. Nekünk csak egy 18 fontosunk van, de most hogy Arad elesett — ha csakugyan úgy történt — lesz elég. Az osztrákoknak elég gabonájuk van, de kevés a liszt vagy hús. Tegnap éjjel megint őrsegül voltam rendelve, de mivel a többiek közül senki sem jött, én is nyugodtan haza mentem és...

5. Nyugodt nap. — Ferentz-el kilovagoltam ebéd előtt, ott ebédeltem, azután Farkasékhoz mentem, a Casinóba és Ferentzék-nél (31) vacsoráztam és elég unalmasan telt el a nap.

7. Ötödikén, a mikor Ferencéknél ebédeltünk, egy káplár

³⁹ Teke.

⁴⁰ Helyesen: Julius.

⁴¹ Julius 3-án meg is szállották, de csak három napra, Debrecent.

⁴² Az eredetiben: Karlsburg.

jött és Ferenczel együtt egyenesen Gyalura rendelt bennünket. Sándorral, Depsyvel és Jósika Leóval indultunk Gyaluba és fél-órai várakozás után jött meg Irányos kocsin néhány nemzetőrrel mint Begleitunggal és azután elkísértük őt Kapusig. Az Irányos kocsija előtti galoppozás nagyon megviselte szegény Ferentzet, a ki ütötte és rángatta lovát a leglehetőlenebb humorban. Kapuson azonban megbarátkoztunk Irányossal, a ki barátságos öreg fickó, sőt még Ferentz is megbékült. Kapuson nem talált barátokat és reggel 5 óráig vártunk egy századra Bánffy Hunyad felől, de senki sem jött és vissza kellett térni Kolozsvárra. A vén fickó ivott és egész éjjel történeteket beszélt. A francia háborúban volt és van egy fisztulás nyitott sebe a köldöke alatt (52) a beléig, a mit megmutatott nekünk. Hogyan tud egy 60 éves öreg ember egy ilyen sebbel végigverekedni egy hadjáratot, az megfoghatatlan előttem, de rettenetesen erős és tele van energiával. A moóri csatában 520 ember kivételével egész zászlóalját elveszítette. Azt mondja, hogy az egész Perczel hibája volt, a ki egy hiú és öntelt számár, a ki a veszély pillanatában elveszti a fejét és semmiféle óvintézkedést nem tesz. Irányos volt az az ember, a ki elfogta Zichy Ödönt és fivérét, Pált, vagy inkább az előőrse. Két csomag levelet találtak nálok és Jellachich levelét Ödönnél az osztrák parancsnokokhoz intézve, segítséget kérve tőlük olyan célból, a mit személyesen fog majd elmondani. Irányos a hadsereghez vitte őt és átadta Görgeinek abban a feltevésben,⁴³ hogy Pestre küldik és akkor visszatért csapatához. Az útát azonban vöröskabátosoktól látta elfoglalva és vissza kellett fordulnia és mikor a hadsereghez ért, Görgeivel találkozott, a ki azt mondotta (53), éppen most írta alá Ödön halálos ítéletét, és azt mondta Irányosnak, maradjon ott a míg a kivégzés megtörténik. Zichyt rövid ideig a pappal hagyták, azután kihozták és, Irányos azt mondja, nagyon szép⁴⁴ beszédet mondott és azt mondotta, hogy... ha élete segíthet a hazán, azt szívesen felajánlja. A legnagyobb nyugalommal⁴⁵ ment fel a létrára, tréfált a cigánnyal a kötél vastagsága miatt és a legnagyobb bátorsággal és önuralommal halt meg. Irányos egészen a közelében volt és mögötte Görgei az egész idő alatt. Irányos igen nagyra van Görgeivel. — Sándor szerda éjjel visszajött és levelet hozott nekem Josótól. Biztonságban megtelepedtek Nagy Faluban Pepivel és nem tudom, hogy a dolgok hogyan állanak, jobb helyük lehetne-e. Tegnap mindenfelé jó és rossz hírek voltak forgalomban. Némelyek szerint az oroszok Debrecenben és Szolnokon vannak, és bizonyos, hogy a posta egyik helyről sem érkezett meg. Egy futár azonban tegnap átjutott Pest (felé ?) Bemtől. Gál Sándor majdnem egészen kiverte az oroszokat a Székelyföldről (34) Brassó felé.⁴⁶ Kemény Farkas megrverte az oláhokat és Moga, ha ugyan nem Jank foglyul esett. Bánffy Hunyadnál azonban az oláhok visszaverték a mi csapa-

⁴³ Az eredetiben: „understanding“.

⁴⁴ Az eredetiben: „eloquent“.

⁴⁵ Az eredetiben: „coolness“.

⁴⁶ Ez, természetesen nem volt igaz, sőt az oroszok verték szét Gál hadosztályát Sepsiszentgyörgynél, július 5-én.

tainkat és századunkat, mint mondják, a hegyek között körülfojták.

8. Brassai hétfőn, 2-dikán elindult Pestről és hirül hozza, hogy a minisztérium feloszlott, a hivatalokat mind bezárták, az egész személyzetet elbocsátották és az egész kormány Kossuth és a hadügy- és pénzügyminiszter kezében van, a kik a hadsereghez mennek és ott maradnak. Mindazok, a kik magokat kompromitálva érzik, Pestről a vidékre mentek. A debretzeni nagy Erdő mellett 6000 orosz lovasság táboroz, a kik kenyeret és élelmet a városból kapnak. Nincsen csapat, a mely szembeszálljon velök, csak köztük és Nagyvárad van 20000 Népfelkelés — insurgensek — mindenkit, még az erdélyieket is, Kornis Feri stb., a kik innen elutaztak, szolgálatra kényszerítettek. Bethlen Farkas kocsisa ki 5-dikén, csütörtökön hagyta el Szolnokot (35) azt mondja, hogy nagy győzelmet arattunk Miskolcnál és hogy ennek következtében a minisztérium, a mely Szeged felé menőben volt, visszatért Pestre.

9. Czech és a két huszár visszajött Somylyról. mert az oroszok Leithán, egy napi járásra vannak. Károly látta Josót elindulása előtti estén és ő egészen jó volt és nem félt. Nyugodtan várják az oroszokat. Ott nincsen Landsturm, úgy hogy cselédjeiket nem vitték el, a mint én hallottam. Gál Sándort, azt mondják, megverték Háromszékben, a hol az oroszok mind elhajtják a lovakat és a marhákat és a mint mondják, minden embert 17 és 40 között. Némelyek azt mondják, gyilkolják a nőket és gyermekeket.

10. Farkassal ebédeltem. Pestről azt a hirt vettük, hogy Görgey megverte az osztrák-orosz hadsereget Komárommal szemben és hogy az oroszok visszavonultak Debretzenből. Láttam Czechet, a ki ugyanolyan állapotban van mint Farkas, a doktorok egyebet sem tesznek mint fűrésztik.

(36). 11. Tegnap éjjel ismét őrségen Ferentzczel. Tegnap reggel többen lövéseket hallottak a Feleken a Mezőség felől, de mivel még nincsen értesülésünk arról, hogy honnan jött, valószínűleg Beszterce felől (jött). Nagyon aggódom (a miatt, hogy) Polyxenáról semmit sem hallok és félek, hogy beteg lehet. Ma reggel két levelet írtam neki Anikó és Liedermann útján. A posta Pest felé ismét megindult.

12. Kilogoltam Máriával, Rozáliával és férjeikkel stb. Estefelé a város tele van jó hírekkel. Azt mondják, Bem kiűzte az oroszokat a határokon keresztül. Ha... ez bizonyos, akkor 10-dikén valahol csata volt és ha mi elveszítettük, elég menekült láthattunk volna. Az oroszok elhagyták Debretzent és azt mondják, Kápolnánál megverték őket. Ha csak a fele igaz, az is elég.

(37). 12. Bizonyos, hogy Bem az oroszokat megverte⁴⁷ és most 6 zászlóaljjal Gál Sándor segítségére ment. Sándor elküldött Nagy Faluba, hogy Jurkót visszahozzák. Írtam Josónak. Farkasnál ebédeltem, hogy találkozhassam Károlyival, a ki nyugodt gentleman, az egyetlen ilyen tisztjeink között.

⁴⁷ Ez is téves hír volt, mert Bem július 10-én vereséget szenvedett Besztercénél.

15. Levelet kaptam Josótól. 15-dikán féltizkor nagy tűz támadt a Közép Útcában. Szerencsére eső esett, különben az egész város leégett volna, pár perc alatt 4 ház volt lángokban. A Thoroczkaiak igen megijedtek, de nagyobb baj nem történt. Bem a székelyekhez ment, a kiket teljesen szétszórtak, úgy hogy Gál egyedül 5 tiszttel és 6 emberrel maradt meg.⁴⁸ Szerencsére az ellenség nem követte őket és 24 óra alatt ismét összejött 2 zászlóalj és nem kétlem, hogy azóta seregének nagyobb része is összegyűlt. Szentkereszty elfogatta magát. Nem lep meg a dolog. Az az ember, a ki azt mondja, hogy gazdag feleséget akar (58), egyéb dolgokra is képes. Csapataink most Damaszkín parancsnoksága alatt Szeretfalvánál vannak, az ellenség Kiralyi Kemelinél és Magyarországnál — azaz ... (olvashatatlan) és Kolozsvár között, úgy hogy bármelyik úton idejöhetnek.

16. Perczel 6000 sorkatonával és valami 20000 népfelkelővel⁴⁹ megverte az oroszokat Szolnoknál. Jelentések vannak, hogy a kozákok Budára látogattak. A kolera itt nem erős, bár mindennap előfordul néhány eset. Ugronnak súlyos esete volt és attól félnék, hogy, a mint Splényivel történt, tifusszal fog végződni. Dr. ... (olvashatatlan) a multkor azt mondotta, hogy a vérzéssel kezelt koleraesetek majdnem mind gyógyulással végződtek. Ez valószínűleg a gastr. ...-nek egy formája. Azt mondják, az oroszok attól féltek, hogy Debretzenben megmérgezik őket és ennek következtében minden nyers gyümölcsöt és főzeléket viaszgyertyával és kocsikenőccsel együtt ettek. Áthaladtak Tégláson! Csodálkoznak, ha Degenfeld (grófnő) most is olyan dühös liberális volna, mint a milyen volt.

(59). 17. Tegnap mindenfelé jó hireink voltak. Azt mondják, a császár parlamentairet küldött Görgeihez, hogy a 48-as alapon békét kössenek. Attól félek, ez túljó ahhoz, hogy igaz legyen. A szolnoki győzelem biztos. Az ellenség visszatért Beszterce mögé, Inczédi alatt 4400 ember gyűlt össze Szász Régenben. Bem a Székelyföldről azt írta, hogy 10000 és 40000 népfelkelője van és hogy a székelyek megint jó hangulathban vannak. Pár napig olyan erősen esett, hogy semmit sem csinálhattunk. Még mindig nincsen hír ménjeimről.

19. Tegnap levelet kaptam Josótól és írtam neki. Elküldte nekem a gesztenye pej mént és Jurcót visszatartotta lovaglásra. Szeretfalvánál megverték bennünket,⁵⁰ bár nagy veszteség nélkül. Az ellenség éjjel hátba támadott meg bennünket és az egyik szárny tüstént megszaladt. Damaszkín a többiekkel rendben visszavonult a Mezőség felé. 17-dikén 40 huszár érkezett 2 ágyúval, mert elvágták őket és 2 zászlóalj tüzelése alatt kellett útjokat megtenni. Bem a 31-ik zászlóaljat (40), a mely épen most érkezett a Havasról, egyenesen Vásárhelyre rendelte. Bethlen Miklós, a ki azzal jött, azt mondja, majdnem lehetetlen valamit is tenni az oláhok ellen, legalább 12000 ember nélkül, olyan sokan vannak

⁴⁸ Ez csaknem szóról-szóra igaz.

⁴⁹ Az eredetiben: „Landsturm“.

⁵⁰ Júlíus 16.

és olyan nehéz a terep. Nyílt területen egyáltalában nem állják a tüzet, de itt elrejtőznek minden bokor és kő mögé, csapataink rögtön minden oldalról tűz közé kerülnek a nélkül, hogy az ellenséget megfoghatnák. Azt mondja, hogy a tiszték sohasem mennek tűzbe és Jank (Jancu) maga (a ki mindig részeg) még sohasem volt ütközethen. Jank a maga emberei között a legnagyobb fegyelmet tartja és sokszor agyonlőtte őket engedtlenség miatt. Tegnap öt szőkevény ujoncot agyon akartak lönni, de Kemény Farkas megkegyelmezett nekik. Haragudott Máriára, ki kegyelmet jött kérni, és abban a hitben hagyta elmenni őt, hogy azokat agyonlővik. Jó dolgot hallottam Farkastól (41) az abrudbányai visszavonulás idején. A csapatok fáradtak, éhesek és lehangoltak, 10 ágyút a szekerekkel és lőszerrel elhagytak és éppen egy félig kész hídon akartak átsietni, mikor Farkas a 11-dik zászlóaljat segítségül hívta. „A 11-dik zászlóalj két százada előre” — egy ember sem mozdult és három ízben vezényelt hasztalanul. „Jól van”, mondotta Farkas, „hallottátok a parancsot, nem tudtam megindítani, vigyétek vissza őket. Előttetek magam megyek a sárba, mert szégyelném, ha ilyen gyávák segítenének. Egyedül megyek.” — Az emberek egy pillanat alatt talpon voltak, bajonetel visszaverték az ellenséget, megmentették az ágyúkat és a municiót, megvédelmezték a hidat és valamennyien baj nélkül megmenekültek. Hála Istennek, végre tudom, mi lett feleségemből és gyermekemből. Liedermann azt írta, nem tudta eljuttatni neki a pénzt, mert Bécsből már elutazott sógorával együtt június 6-dika körül. Most már nyugodtan megállapodtak valahol Angliában és bár aggódnak (42), de legalább biztonságban vannak és nincsenek pénzszükében. Most már engemet is Angliába küldhetnek a mint lehet, legalább nem leszek az oka további feltartóztatásuknak. Azt gyanítom nemsokára értem fognak küldeni, mert az országgyűlést Szegeden összehívták és azt mondják Pesten, hogy békejavaslatok történtek. Tegnap írtam Josónak és kilovagoltam Máriával és Ferentzcel. Az öreg... (olvashatatlan) megint egészen friss erőben van.

20. Ma reggel Ferentzcel együtt őrségen voltam egész $\frac{1}{2}$ óráig a deési országúton egészen Dezmélyig. Rettenetes kelésem volt, úgy hogy ma ágyban kellett maradnom, de nem akartam kitérni, mert veszély lehetett volna és ha nem tesszük meg kötelességünket, akkor egészen bizonyos, hogy senki más nem fogja megtenni. Mindenféle jelentések arról, hogy Buda el-esett. Bornemisza Klára 11-dikén azt írta Pestről, hogy 10000 osztrák volt Budán és hogy Clarke-ért küldött és meghagyták neki, hogy a híd járhatóvá tétessék stb. Az egész (43) nem igaz, mert Kemény Pali levelet kapott fiától, a mely Budán 15-dikán kelt, a melyben az egésze egy betű nincsen. Csapataink Szász Régen és Vásárhely között lehetnek, legalább így mondotta egy oláh paraszt, a ki Szász Régenből jött. Ellenséget nem látott. 10 ágyút és némi csapatokat várunk Magyarországból. Kemény Farkas nem tudja, hol van az ellenség, de azt hiszi, hogy visszavonult Besztercébe.

Közli Dr. Horváth Jenő.